Wat is, hoe werkt, hoe klinkt een orgel

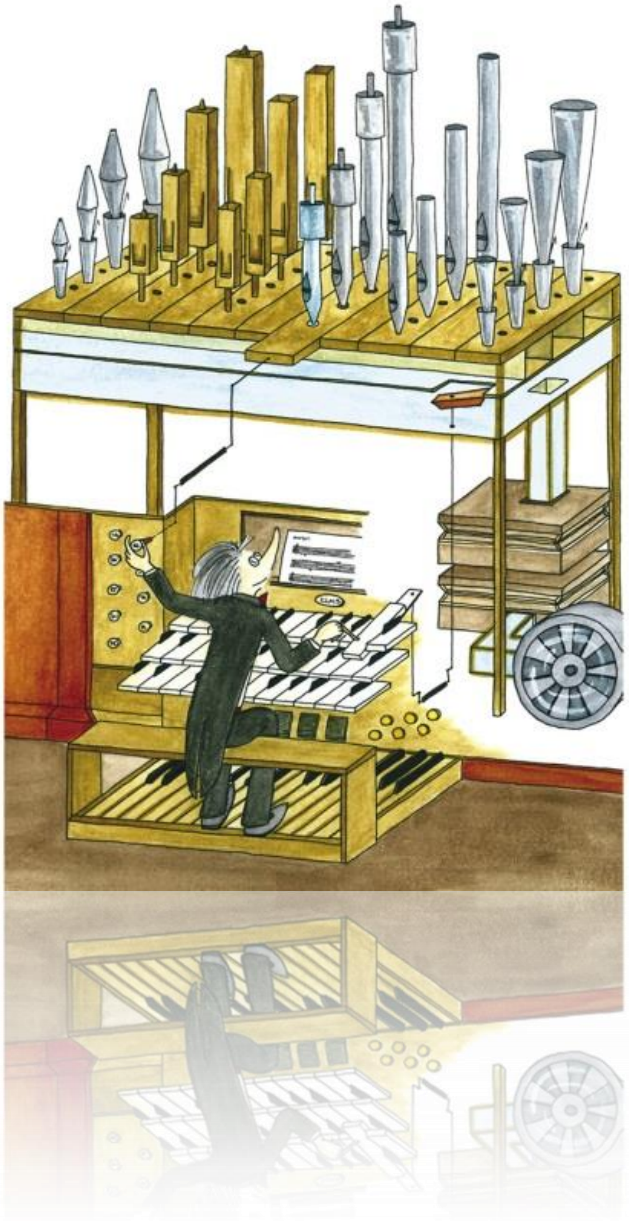

Lesbrief bij de orgelworkshop in de Kloosterkerk Festival Classique 2015

Tekst en fotokeuze: Henk Barnhard, Haags Orgel Kontakt (HOK)

Wat is, hoe werkt, hoe klinkt een orgel
is een uitgave van het Haags Orgel Kontakt (HOK) voor de orgelworkshop in de Kloosterkerk tijdens het Festival Classique 2015 Den Haag.

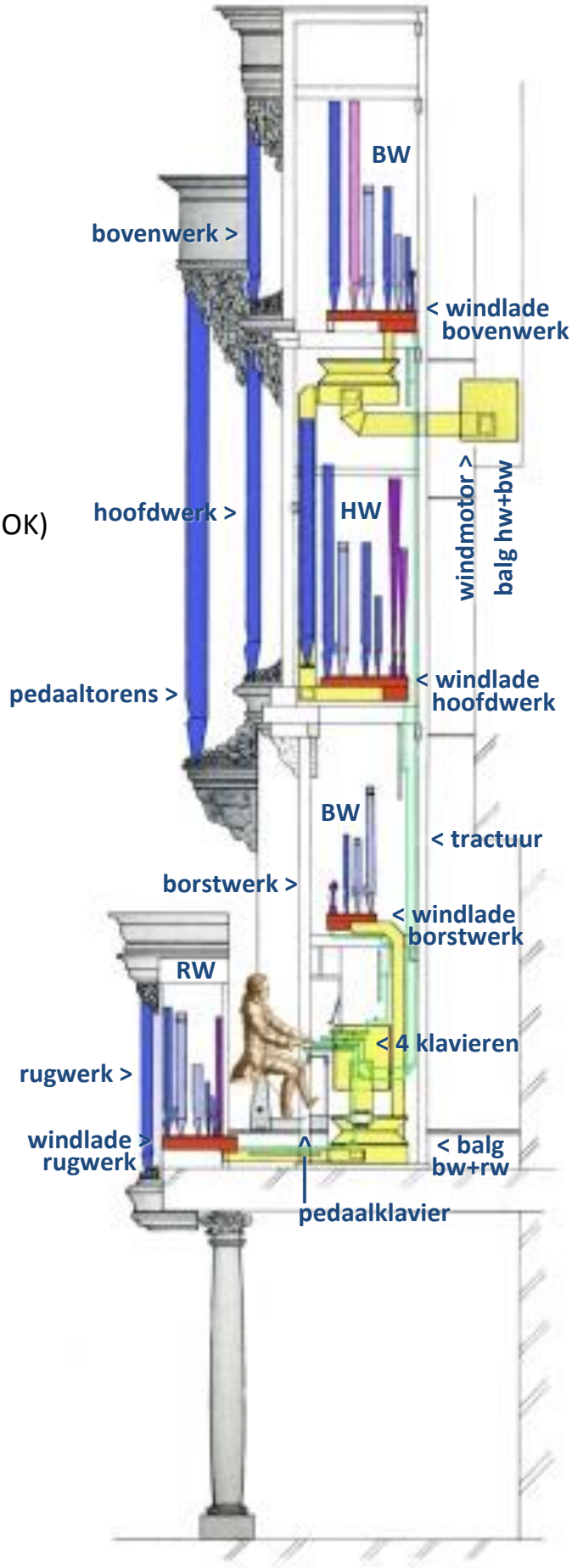

Deze uitgave is tot stand gekomen i.s.m.

- Stichting Haags Orgel Kontakt
- Festival Classique
- Gemeente Den Haag

1. *Wat is een orgel*

a. definitie van het orgel

De naam ‘orgel’ komt van het Latijnse woord ‘organum’ dat ‘werktuig’ betekend.
Een pijporgel is een blaasinstrument, net als een fluit of trompet.

Maar anders dan bij een fluit of trompet hoef je op een orgel niet zelf te blazen om geluid te maken. De orgelpijpen van het orgel maken geluid doordat er samengeperste lucht (orgelwind) doorheen geblazen wordt. Die ‘orgelwind’ wordt gemaakt met een ‘blaasbalg’.

De orgelpijpen maken alleen geluid als we de ‘toetsen’ van een ‘klavier’ of ‘manuaal’ indrukken. De orgelwind uit de blaasbalg kan dan in de orgelpijpen komen, die dan een toon laten horen. Druk je meer toetsen tegelijk, of na elkaar, in dan krijg je een akkoord of een melodie, dus: muziek.

b. ontstaan en geschiedenis van het orgel

Wat vooraf ging

Als je goed naar een pijporgel kijkt dan heeft het wel iets weg van een (omgekeerde) ‘Panfluit’. Dat is natuurlijk niet zo gek, want je zou kunnen zeggen dat de panfluit de voorloper is van het orgel. (De panfluit, genoemd naar de herders-god ‘Pan’, is een herdersfluit gemaakt van bamboe pijpjes, die aan de bovenzijde worden ‘aangeblazen’, net als en fles.)

Het begin

Men gaat er van uit dat het eerste pijporgel ongeveer 300 jaar v.Chr. uitgevonden werd door de werktuigbouwer en uitvinder **Ksetibios**, die uit Alexandrië (Egypte) kwam. Hij noemde zijn uitvinding 'Hydraulos' of 'Organum hydraulicum', wat 'waterorgel' betekend. (omdat de luchtdruk door waterdruk werd veroorzaakt). Men was erg onder de indruk van dit 'wonderinstrument'. Er werden zelfs 'orgel-speel-wedstrijden' gehouden. In 90 v. Chr. werd zo'n wedstrijd gewonnen door een zekere **Antipatros**.

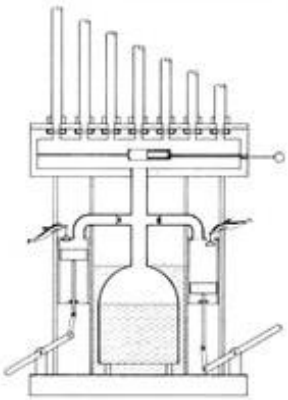

Van de 'Klassieken' …

Ook de Romeinse keizer **Nero** schijnt een liefhebber geweest te zijn van dit waterorgel. Hij liet zo'n orgel, vaak samen met bazuinblazers, bespelen bij bijvoorbeeld gladiatorenspelen. Het waren indrukwekkende instrumenten die een hoop lawaai maakten. Dat moest ook wel wilde ze boven het gejuich en gejoel uitkomen van de duizenden mensen die bij die spelen aanwezig waren.

via het Oosten …

Na de ondergang van het Romeinse rijk in de 4e eeuw werd er niets meer vernomen van het orgel in de westerse wereld. Maar *wel* in het Oosten: Het orgel nam een belangrijke plaats in aan het Byzantijnse (=Turkse) hof, bij voorbeeld bij allerlei plechtige gebeurtenissen. En ook in b.v. Bagdad stonden, vaak rijk versierde, orgels. Ook daar vormde ze een teken van rijkdom en macht.

… naar het Westen.

Toen **Pepijn de Korte**, de vader van **Karel de Grote**, koning van de Franken was, kreeg hij in 757 n. Chr. van de Byzantijnse keizer **Constantijn de Grote** (uit Byzantium, dat nu Istanbul heet) een orgel cadeau dat als *'Het wonder van de Oriënt'* bekend werd. Dat orgel kwam dus uit Turkije (!)

Het orgel als 'pronkstuk'

Omdat het bouwen van een orgel erg duur was (het was ook vaak rijk versiert) en erg veel indruk maakte op de mensen, was het vaak een pronkstuk in paleizen. Daar werd het orgel bespeeld bij plechtige gebeurtenissen en parades waar het werd mee gedragen of op een kar voortgetrokken (net als het draaiorgel). Iedereen langs de kant keek en luisterde met bewondering en ontzag: Wie zo'n instrument had moest wel rijk en machtig zijn!

Ook de kerkelijke leiders lieten orgels bouwen en ook die orgels werden bespeelt bij belangrijke gebeurtenissen en processies, die zich meestal op straat afspeelden en eindigden in de kerk.

Later toen het orgel steeds groter werd kreeg het een vaste plek in de kerk van de stad. Je kon dan goed zien hoe rijk en hoe belangrijk men was. Veel belangrijke kerken en kloosters hadden rond 1300 al een orgel. In de grote stadskerken was zo'n orgel vaak het eigendom van die stad.

c. het orgel in latere tijden

Technische ontwikkeling van het orgel

Heel lang bleef het orgel zoals het ooit door Ksetibios was uitgevonden. Het bespelen van zo'n orgel was niet eenvoudig en snelle melodieën spelen was eigenlijk niet mogelijk. Maar men ontdekte steeds meer mogelijkheden om het bespelen van een orgel beter en eenvoudiger te maken. Ook kwamen er steeds meer orgelpijpen bij. Het orgel werd door al die verbeteringen echter wel steeds ingewikkelder.

In het begin zaten de (toen erg brede) toetsen nog onder de klepjes (ventielen) van iedere pijp, Bij een groot orgel, dat soms wel enkele meters breed kon zijn, kreeg je dan een heel groot 'toetsenbord' waar je dus met meerdere 'organisten' tegelijk op moest spelen. Later vond men een constructie uit die smallere toetsen en een kleiner toetsenbord mogelijk maakte die eenvoudiger door één organist bespeeld kon worden.
Ook ontwikkelde men een systeem om de verschillende registers van verschillende 'klankkleur' apart 'aan' en 'uit' te zetten waardoor je veel meer variatie in de muziek kon aanbrengen.

Meer registers, meerdere 'werken'

Het orgel werd groter, en groter en kreeg steeds meer verschillende registers.
Men ging toen al die registers verdelen over meerdere hand- en voetklavieren, die ieder aparte 'werken' bedienden. (Eigenlijk waren dat verschillende kleine orgels die samen het grote orgel vormden. Die 'werken' werden vaak genoemd naar de plaats waar ze stonden, zoals 'hoofdwerk', 'bovenwerk', 'borstwerk', 'rugwerk', maar ook 'pedaal(werk'), 'echowerk' en 'zwelwerk').
Ook werd er een constructie ontwikkeld waarmee het mogelijk was de diverse klavieren (dus 'werken')aan elkaar te 'koppelen', zodat ze tegelijk konden klinken.

het oudste bespeelbare orgel ter wereld in Sion (Zwitserland)

Meer lucht (orgelwind)

Die grotere orgels hadden natuurlijk meer lucht (orgelwind) nodig waardoor het aantal blaasbalgen als maar groter werd (soms wel meer dan 20)
Omdat vroeger die blaasbalgen met de hand of de voeten bediend ('getreden') moesten werd het aantal mensen die deze blaasbalgen moesten bedienen, de 'balgen-treders' of 'calcanten' ook steeds groter.

Bij grote orgels waren soms wel 5 of 6 of meer 'balgentreders' nodig die voor de noodzakelijke orgelwind moesten zorgen.

Later, bij de komst van de stoommachine en de elektriciteit kon men dit werk door machines laten doen en waren de 'balgentreders' niet meer nodig. Maar bij veel oude orgels zijn de installaties om een orgel met de hand of de voet 'te treden' nog steeds aanwezig, ook al wordt de orgelwind nu verzorgt door een 'windmotor' (ventilator).

Meer techniek

Bij een groot orgel, met veel 'werken' en registers, vergt het soms veel kracht om al die techniek en mechaniek goed te laten werken (te bespelen) Daarom verzon men verschillende oplossingen om dat eenvoudiger te maken: b.v. via luchtdruk ('pneumatiek') of elektrische kontakten. Maar er worden nog steeds orgels gebouwd waarbij alles mechanisch (met latten en draden) gaat.

Kijkje binnenin een mechanisch orgel, waarbij alles met latten, stokken en draden bediend wordt.

Imitatie van het pijporgel

Het pijporgel is eigenlijk steeds een muziekinstrument geweest dat andere muziekinstrumenten nabootste (fluit, trompet, viool, enz.) die vaak als afbeelding of versiering op een orgel staan.

Maar het pijporgel wordt op zijn beurt later ook geïmiteerd door b.v. het elektronische orgel en keyboard, dat veel goedkoper gemaakt kan worden. Iedereen kan dus een 'orgel' kopen en leren bespelen. Maar natuurlijk blijft het origineel (het echte pijporgel), altijd het mooiste!

Een andere 'versie' van een orgel (en het wordt soms ook wel eens zo genoemd) is het 'Harmonium'. Het geluid wordt hierbij gemaakt door wind die langs metalen tongetjes wordt geblazen (net als bij een mondharmonica en accordeon). De wind moest de bespeler zelf maken door op twee trappers te trappen. In de vorige eeuw stond er in bijna iedere (Christelijke) huiskamer wel een harmonium. (zo'n harmonium werd oneerbiedig wel eens 'Psalmenpomp' genoemd omdat het wel werd gebruikt bij het thuis zingen van geestelijke liederen)

Links zien we, van boven naar beneden, een (klassiek) elektronisch orgel, een keyboard en een harmonium (traporgel) en een shruti-box uit India.

2. Hoe werkt een orgel

We hebben gezien dat je voor een pijporgel heb je lucht ('orgelwind') nodig hebt en iets om die lucht te 'vervoeren' en op te slaan: de **blaasbalg**, **windkanalen** en **windlade**.
En natuurlijk iets om het geluid te maken: de **orgelpijpen**. Maar ook iets om de juiste orgelpijp(en) te laten 'spreken': de **toetsen op het klavier** en het **'regeerwerk'**.

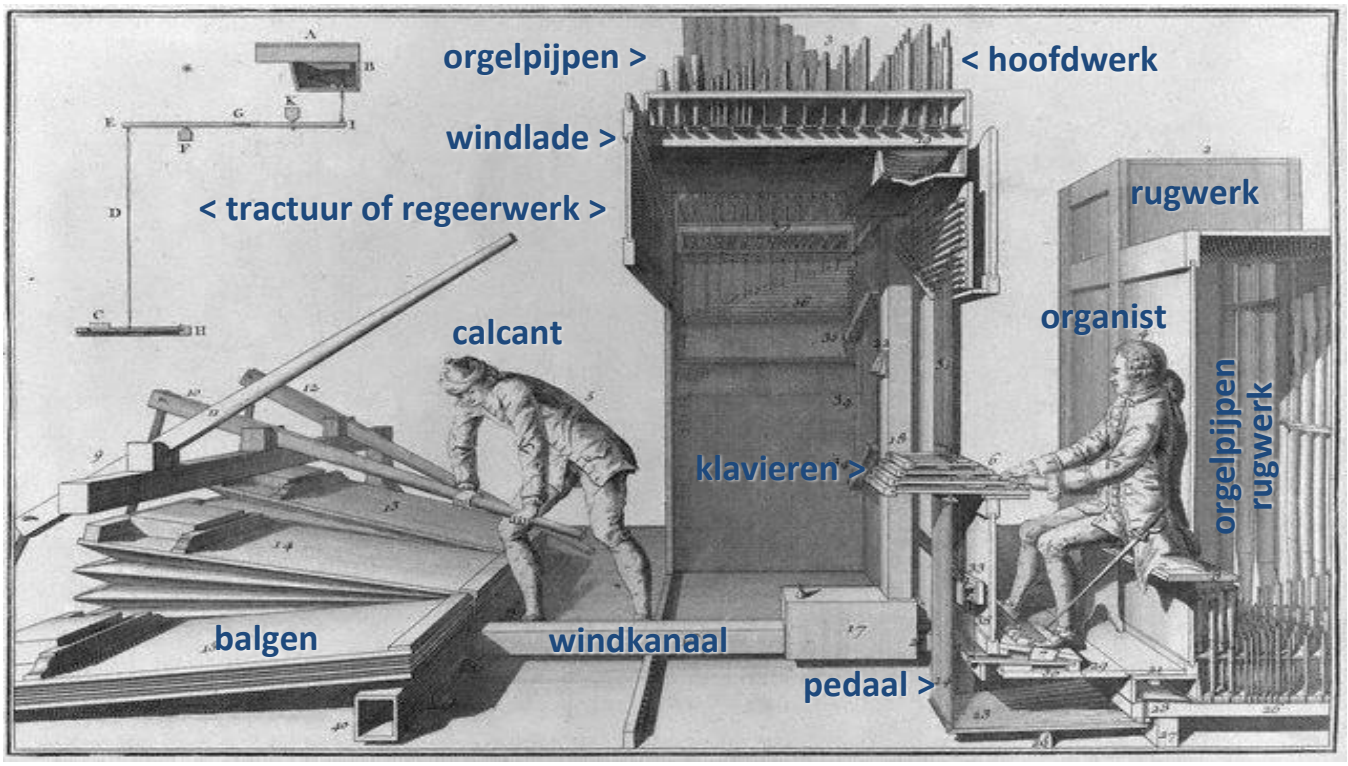

Hierboven een afb. uit een oud orgelmakers-boek van Dom Bédos de Selles (1707-1779). Je kunt zien hoe 'gewichtig' de organist (rechts) is, met pruik en sabel (als hij zich maar niet prikt..) De 'orgeltrapper' of 'calcant' (links) die de blaasbalgen bedient is wel wat eenvoudiger gekleed, maar zijn werk is dan ook, hoewel inspannend en onmisbaar, toch minder ingewikkeld en moeilijk.

De <u>blaasbalg</u>: de 'longen' van het orgel

Je hebt dus een pomp nodig die er voor zorgt dat lucht in beweging wordt gebracht. Dat werden de blaasbalgen die je met de hand of de voet kon bedienen waardoor je 'orgelwind' kreeg!
Die orgelwind wordt via houten kokers ('windkanalen'), naar een langwerpige luchtdichte 'bak' gevoerd (de 'ventielkast') met voor iedere toon een opening met een klepje ('ventiel'). Doe je zo'n ventiel open dan kan de lucht (de orgelwind) door de opening stromen.

De <u>windlade</u>: het 'hart' van het orgel

Boven die 'ventielkast' ligt een luchtdichte kist met net zo veel vakken ('cancellen') als er tonen zijn: dat is de 'windlade', met van boven gaten waarop de orgelpijpen staan.

Als we nu (via de toets op het klavier) het ventiel openen, van de toon die we willen laten horen, dan stroomt de orgelwind in die cancel van de windlade en, via de gaten, in de orgelpijpen. Alle pijpen op die bewuste cancel worden dus 'aangeblazen' en laten hun toon horen (ze 'spreken' noemen we dat).
Later bedacht men een systeem om aparte groepen pijpen ('registers') 'aan' of 'uit' te zetten via een lat met gaten onder de pijpen (de 'sleep'). Het verschuiven van die lat zorgde er voor dat de gaten onder de orgelpijpen open of dicht gingen.

De <u>orgelpijpen</u>: de 'stem' van het orgel

De orgelpijpen noemde we al. Orgelpijpen heb je in vele soorten en maten en zijn onder te verdelen in twee 'hoofdgroepen':

- **Lippijpen** ('Labiaal pijpen') die werken met het principe van een (blok)fluit, en
- **Tongpijpen** ('linguaal pijpen') die meer de werking van een mondharmonica of feesttoetertje hebben.

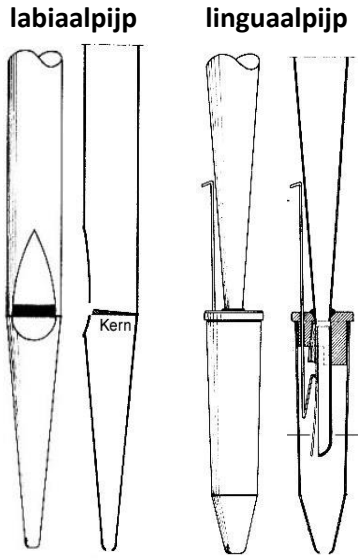

Orgelpijpen groot (laag) en klein (hoog)

Orgelpijpen moeten verschillende tonen kunnen geven.
Van *heel laag*, tot *heel hoog*, anders kun je geen muziek maken. Omdat je voor iedere toon een aparte orgelpijp nodig hebt staan er heel veel pijpen in een orgel. In ieder geval net zo veel als we tonen (en toetsen) op het orgel willen.
Voor de **lage** tonen: **lange** (grote) orgelpijpen. Voor de **hoge** tonen: **korte** (kleine) orgelpijpen.

verschillende orgelpijpen in een orgel:

links:
hele grote pijpen van wel 10 m lang.

rechts:
verschillen pijpen in een orgel met in het midden kleine pijpjes van ca 1 cm (boven de pijpvoet)

Omdat de toon(hoogte) van orgelpijpen wordt ‘gemaakt’ door de lengte van het gedeelte boven de ‘kern’ van de orgelpijp (de ‘corpus’), rekenen we alleen met die lengte (de ‘corpuslengte’).
De lengte van de ‘pijpvoet’ tellen we niet mee. Die heeft geen invloed op de toonhoogte.

De langste orgelpijpen in een orgel zijn soms meer dan 10 m lang (langste pijp van het register 32 voet). Die geven een heel lage toon. (zie de foto links)
De kleinste orgelpijpen in een orgel zijn vaak maar ½ cm lang, zonder pijpvoet (kleinste pijp van het register 1 voet). Zij geven een heel hoge toon. (foto rechts)

Al die verschillende grootte orgelpijpen heeft men verdeeld in groepen, die aparte ‘register -toon-groepen’ vormen. De lengte van de orgelpijp wordt niet aangegeven in cm maar in ‘voeten’ (een ‘voet’ is een oude maat en ongeveer 30 cm lang) Iedere ‘groep’ wordt genoemd naar de langste pijp van de groep. Zo zijn er register-toon-groepen op basis van 32, 16, 8, 4, 2, en 1 voet. (een pijp van 16 voet klinkt 2x zo laag als een pijp van 8 voet, enz.)

Bijzonder is dat als we de orgelpijp van boven dicht maken, de orgelpijp lager klinkt.
De pijp klikt dan net zo laag alsof hij 2x zo lang was. We noemen zo’n orgelpijp een ‘gedekte pijp’. (zie volgende afb. nr. 7, 8 en 12)

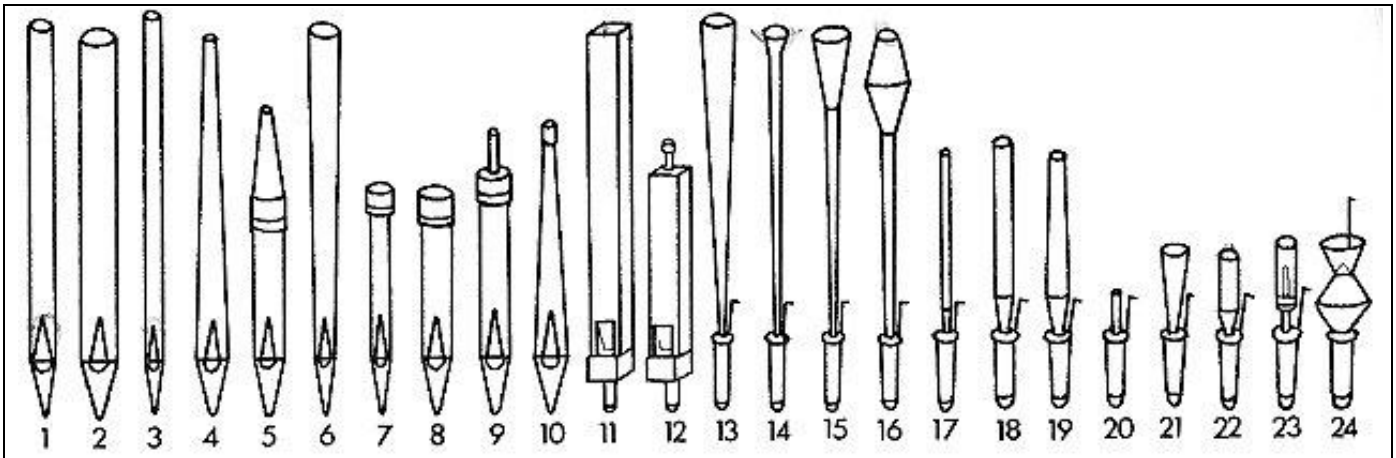

Verschillende soorten orgelpijpen: 1 - 6 zijn open labiaalpijpen, 7 + 8 gedekte labiaalpijpen, 9 + 10 ‘half gedekt’. 11 is een open houten pijp, 12 een ‘gedekte’ houten pijp. Afb. 13 - 24 zijn linguaalpijpen.

De ‘Klankkleur’ van orgelpijpen (hoe ze klinken)

Orgelpijpen hebben ook verschillende ‘klankleuren’ (die vaak imitaties zijn van andere muziekinstrumenten verdeeld over meerdere pijpengroepen of registers. Dat geldt voor zowel de ‘labiaalpijpen als de tongwerkpijpen. Die verschillende orgelpijpen hebben meestal ook verschillende (soms vreemde) vormen. (heel dik of juist heel dun, van boven smaler dan van onderen, of omgekeerd, met vernauwingen of uitstulping in de ‘corpus’, enz.)

De belangrijkste groep labiaalpijpen zijn de ‘prestanten’ (de pijpen die vooraan in het orgel staan), dan komen de ‘fluiten’ (die, de naam zegt het al, fluiten imiteren) en de ‘strijkers’ (die strijkinstrumenten imiteren). Ook is er een register dat ‘Vox Angela’ (engelenstem) en ‘Vox Celeste’ (Hemelse stem) wordt genoemd. (!)

Verder zijn er nog de zogenaamde ‘vulstemmen’, die uit meerdere orgelpijpen per toon bestaan (zoals het register ‘mixtuur’, ‘scherp’ en de ‘cornet’)

De klankkleuren van tongwerkpijpen wordt ook verdeeld in verschillende register-groepen.
Zij imiteren blaasinstrumenten als de trompet, hobo, fagot en bazuin. Maar er is ook een tongwerkregister dat ‘Vox Humana’ heet (= menselijke stem).

Waarvan, en hoe worden orgelpijpen gemaakt?

Orgelpijpen worden gemaakt van ‘orgelmetaal’ (een mengsel van lood en tin), of hout. Maar ook wel van zink of koper. Pijpen van metaal zijn rond, die van hout zijn vierkant van vorm.

Orgelpijpen worden, net als vroeger, met de hand gemaakt. Het begint met het smelten van blokken lood en tin in een grote ketel. Dan wordt op een lange tafel het vloeibare metaal uitgegoten tot een dunne plaat.
Van die plaat worden stukken gesneden die rond of kegelvormig worden geklopt en aan elkaar gesoldeerd. Daarna wordt de orgelpijp schoon gemaakt en ‘op toon’ gebracht en gestemd. (intoneren noemen we dat).

Op de linker foto is het vloeibare orgelmetaal uitgegoten op een tafel. Binnen enkele seconden stolt dit en kan de plaat verder worden bewerkt: in stukken gesneden en met de hand rond gebogen, gesoldeerd en in elkaar gezet. Op middelste foto wordt een grote orgelpijp rond gebogen. Op de rechter foto is een pijpenmaker bezig met het in elkaar solderen van de orgelpijpjes.

Ook de houten pijpen worden, heel zorgvuldig, met de hand gemaakt en ‘geïntoneerd’.

Orgelmaker is een bijzonder vak waar veel vakkennis en muzikaliteit voor komt kijken. Vaak wordt die vakkennis doorgegeven van leermeester op leerling. Net als voeger.

Hierboven een orgelmaker bij een houten pijp die hij net gemaakt heeft.

Het <u>mechaniek</u> (regeerwerk en tractuur): de 'spieren' van het orgel

Orgelpijpen spreken alleen als we een of meer toetsen indrukken en 'registertrekkers' hebben uitgetrokken.

Bij het indrukken van een toets op het toetsenbord ('klavier') zetten we een mechaniek (de 'toetstractuur') in werking die via dunne latjes ('abstracten'), een klepje ('ventiel') opent in een vakje ('cancel') van de 'windlade' waar de pijpen op staan. Zo kan de orgelwind bij de pijpen komen.

Maar dat kan alleen als we een van de registerknoppen hebben uitgetrokken, die op hun beurt weer een mechaniek (de 'register-tractuur') in werking stelt die een schuiflat met gaten ('sleep') in de windlade bedient die de orgelwind in de cancel naar de orgelpijp toelaat of afsluit. Dat klikt heel ingewikkeld en dat is het eigenlijk ook.

Het geheel van toets- en registertractuur noemen we het 'regeerwerk'.

Het <u>stellingwerk</u> en de <u>kas</u>: het huis van het orgel

Al die onderdelen van een orgel kun je natuurlijk niet zomaar ergens neerzetten. Er zijn een heleboel balken, latten en planken voor nodig om alles op de juiste plek te houden. Die constructie noemen we het 'stellingwerk'. Dat stellingwerk met de orgelonderdelen staat in een 'kast-van-een-huis': de 'orgelkas(t)'.

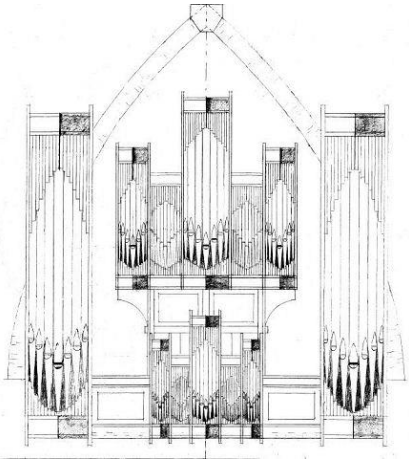

Op de foto links een lege orgelkas (alle pijpen en de windladen zijn er uit) Midden een tekening van een orgel waar je goed de verschillende 'werken' kunt onderscheiden (hoofdwerk, rugwerk en pedaal). Rechts het orgel van de Techn. Universiteit van Eindhoven. Met een kas(t) van plexiglas, zodat je goed kunt zien wat in het orgel allemaal aanwezig is: stellingwerk, windladen, windkanalen en orgelpijpen. Ook de diverse 'werken' in aparte (doorzichtige) kasten zijn goed te herkennen.

Zo'n orgelkas werd vroeger (en ook nu soms nog) rijk versiert met (vaak verguld) houtsnijwerk. Ook stonden er wel beelden en afbeeldingen van muziekinstrumenten op een orgelkas. De zichtbare pijpen in het 'front' van het orgel werden (en worden) vaak gepolijst en bij de 'mond van de orgelpijp' (het 'labium') van een goudlaagje voorzien.

Hierboven v.ln.r.: 1) mooie glimmende orgelpijpen met vergulde 'labia', 2) uitbundige versiering en beelden op het orgel van de St. Bavo in Haarlem, 3) onderkant van het rugwerk van dit orgel met nog meer beelden.

Uiteraard is de bouwstijl (architectuur) van gebouwen en meubels door de eeuwen heen van grote invloed geweest bij de ontwerpen van een orgelkas. Zo kun je aan het ontwerp van de orgelkas vaak zien in welke periode een orgel gebouwd is.

Hierboven foto's van orgels uit verschillende perioden. foto 1 is een orgel uit de 15e eeuw (Koorkerk, Utrecht), foto 2 is een orgel uit 1762 (Lutherse Kerk, Den Haag), foto 3 is een orgel uit 1720 dat in 2013 is gereconstrueerd (nagebouwd)(Katharinakerk, Hamburg), foto 4 is een orgel in 'open opstelling' (zonder kas), gebouwd voor de wereldtentoonstelling in Parijs (Grote Kerk, Naarden)

Heeft een orgel meerdere klavieren en (dus) meerdere 'werken' dan kon (en kan) je dat ook vaak terugzien in de opbouw van het orgel. Het orgel heeft dan meerdere 'kassen'. (b.v. een 'hoofdwerk kas', een 'rugwerk kas' en soms 'pedaal kassen' aan weerszijde van het orgel, goed te zien op de 3e foto).

3. Waar klinkt een orgel

Hoe een orgel klinkt kun je natuurlijk het beste horen door er naar te luisteren, al kunnen we er wel iets over vertellen. *Waar* het orgel klinkt kunnen we wel vertellen.

Het orgel als veelzijdige 'imitator'

Omdat een pijporgel zoveel verschillende geluiden heeft, die vaak de 'imitatie' zijn van andere instrumenten, kun je er heel veel verschillende muziek op spelen. Natuurlijk zal het uitmaken of het een groot orgel is, met veel registers, of juist een klein orgel, met maar een of enkele registers. En ook de muzikale stijl of land van herkomst maakt uit. Maar veelzijdig blijft het.

De ruimte waar het orgel staat

Ook de ruimte waarin een orgel staat speelt (letterlijk) mee. Zo klinkt een orgel in een lage en 'droge' ruimte met weinig akoestiek heel anders, dan dat zelfde orgel in een grote kathedraal. (zoals op de foto rechts)

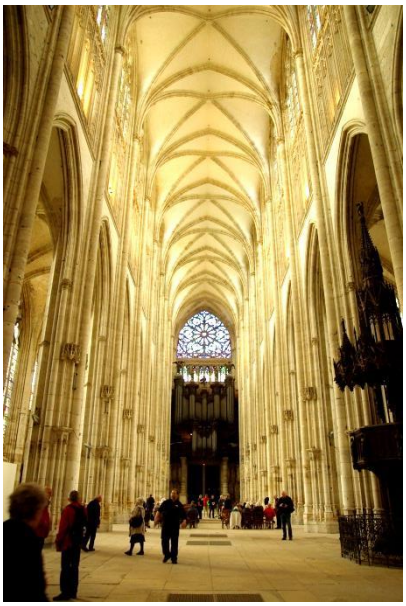

Grote ruimte van de St. Ouen te Rouen, Frankrijk

Een van de kenmerken van een orgel is, dat je een toon eindeloos kunt aanhouden.
Druk je een toets in, dan blijft de die toon klinken tot je de toets los laat en sterft niet weg zoals bij een piano, of welk ander instrument dan ook. Dat kan een voordeel zijn.

Wie het orgel bespeeld is ook van belang. Net zoals ieder muziekinstrument moet je veel oefenen om een orgel goed te kunnen bespelen. Aanleg en talent helpen dan ook wel.

Is een orgel een 'kerkelijk instrument'?

Met een orgel kun je statige muziek spelen, maar ook swingende muziek kan op een pijporgel. En alles wat daar tussen zit. Van kerkmuziek tot volksmuziek, alles kan. (denk maar aan het draaiorgel) Een orgel is dan ook geen specifiek 'kerkelijk instrument' al staat het wel vaak in kerken en wordt het veel gebruikt bij kerkelijke (liturgische) muziekbeoefening, zoals de begeleiding van gemeentezang tijdens kerkdiensten.

Waar wordt het orgel bespeeld?

Orgels staan dus vaak in kerken en kathedralen, maar ook in concertzalen, openbare gebouwen en (film)theaters en zelfs in ijshockeystadions in Amerika (waar ze het publiek 'opzwepen', net als vroeger in de theaters in het oude Rome)

Hierboven speeltafels van 3 verschillende orgels. twee in kerken en een in een grote conferentiehal.
Foto 1: Kloosterkerk, Den Haag (3 klavieren + pedaal), foto 2: Laurenskerk, Rotterdam (4 klavieren + pedaal), foto 3: Atlanta Convention-hall in Atlanta USA (7 klavieren + pedaal) (het grootste orgel ter wereld)

In iedere stad zijn er wel regelmatig orgelconcerten, die dan uiteraard in kerken en soms concertzalen gegeven worden.
Maar als je denkt dat dit saaie gebeurtenissen zijn, voor alleen oude mensen, dan heb je het mis. Ga maar eens naar zo'n concert (kinderen mogen meestal, onder begeleiding, gratis naar binnen) en je zult merken dat zo'n concert soms heel spannend kan zijn (ook al is het vaak wel 'klassieke muziek'). Maar natuurlijk moet je soms wel leren luisteren…

Wie componeerden voor het orgel?

Er is veel muziek geschreven voor het orgel. Soms in combinatie met andere instrumenten.
Bekende 'orgelcomponisten' waren o.a.: Jan Pieterszoon Sweelinck (1562-1621), Louis Couperin (1626-1661), Dietrich Buxtehude (1637-1707), Johann Sebastian Bach (1685-1750), Georg Friedrich Händel (1685-1759), Felix Mendelssohn Bartholdy (1809-1847), Franz Liszt (1811-1886), César Franck (1822-1890), Camille Saint-Saëns (1835-1921), Charles-Marie Widor (1844-1937), Max Reger (1873-1916), Marius Monnikendam (1869-1977), Jan Zwart (1877-1937) en Olivier Messiaen (1908-1992) en nog vele anderen.

Natuurlijk is deze lijst op lange na niet compleet, maar de muziek van deze componisten, en vele anderen, wordt nog steeds uitgevoerd. Gelukkig zijn er tegenwoordig nog steeds componisten die voor orgel schrijven, b.v. Bert Matter (1937) en Daan Manneke (1939).

Johann Sebastian Bach, van wie wel wordt gezegd dat hij de grootste componist is die voor orgel heeft geschreven. >

Kan jij ook orgel leren spelen?

Iedereen die handen en voeten heeft en een beetje gevoel voor muziek en ritme kan orgel leren spelen. Dat kan meestal bij de plaatselijke muziekschool of een organist in de buurt. Je begint dan vaak met leren 'noten lezen', want anders kun je de opgeschreven muziek niet lezen.
Maar al heel snel mag je ook al melodietjes spelen. Soms wordt les gegeven op een keyboard of elektronisch orgel, maar ook wel op een echt pijporgel (!) Oefenen (veel oefenen) doe je thuis op je eigen keyboard of elektronisch orgel of piano (ja, dat kan ook).

Als je aanleg hebt en goed je best doet, kun je dan 'doorstromen' naar een 'conservatorium', een opleiding voor 'muzikale bollebozen'. En wie weet wordt je nog eens een beroemd organist als 'meneer Jos' (ook hij is als klein jongetje achter een 'harmonium' begonnen)

Moeilijke woorden

In deze lesbrief staan vast wel moeilijke woorden of uitdrukkingen die je niet kent.

Kijk daarvoor op de 'Woordenlijst' die bij de lesbrief hoort. Daar wordt uitgelegd wat ze betekenen.

Veel succes!

Educatief project voor de basisschool

Het Haags Orgel Kontakt (HOK) is ook al enkele jaren actief met een educatief project voor de basisschool. Dit project bestaat uit een 'lesverhaal' (Muziek uit een gebouw - het orgel) met werk- en antwoordbladen, een gastles in de klas en, aansluitend op de lessen op school, een excursie naar het orgel van de Kloosterkerk.

Deze 'lesmethode' is bedoeld voor de leerlingen van groep 6. De lessen met het lesverhaal en de werk- antwoordbladen, kunnen in principe door de eigen juf of meester gegeven worden (zij krijgen daarvoor een 'Toelichting op de les' uitgereikt)

De excursie in de Kloosterkerk gaat onder leiding van deskundigen van het HOK en organist Jos van der Kooy (organist van de Westerkerk in Amsterdam, stadsorganist in Haarlem en organist van de Gotische Zaal van de Raad van State in Den Haag)

De excursie vinden als regel plaats op 3 maandagochtenden in maart.